

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОКЛАДЕННЯ СУДОМ
ОБОВ'ЯЗКУ ВИКОНУВАТИ ЗАХОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ
ПРОБАЦІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ**

Павлов В. Г.

*кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Новозаводського районного суду м. Чернігова
м. Чернігів, Україна*

Наглядова пробація, як комплекс наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених застосовується, зокрема і щодо засуджених, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Орган пробації реалізовує пробаційні програми стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, які відповідно до п. 7 ст. 2 Закону України «Про пробацію» призначаються за рішенням суду особі, та передбачають комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити.

Оскільки така форма реалізації кримінальної відповідальності є доволі поширеною, в окремих категоріях кримінальних правопорушень доходить до 50% і більше, становить науковий інтерес з'ясування реального стану призначення судами такого заходу пробації як проходження заходів пробаційної програми та проблем, які при цьому виникають. Положення норми, передбаченої ст. 76 КК України щодо застосування пробаційних програм набрали чинності з 1 січня 2018 року і, як вказували науковці впродовж майже року після запровадження законодавчого механізму призначення та реалізації пробаційних програм, не всі судді знають про наявність відповідних законодавчих норм, інші – ігнорують такий захід, деякі – застосовують, проте не зазначають у вироку конкретного виду програми, яка має бути реалізована [1, с. 349]. У зв'язку з чим пропонувалось зокрема встановити обов'язок суду кожного разу при звільненні особи від кримінальної відповідальності розглядати питання про можливість застосування пробаційної програми [1, с. 350]. Також висловлювалась пропозиція надання можливості засудженому самому обирати вид пробаційної програми, яка призначається судом у вироку [2, с. 363]. Чи змінилася ситуація на сьогодні і чи існують недоліки правозастосовної діяльності розглянемо детальніше.

Відповідно до ч. 3 ст. 76 КК України на осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, суд може додатково до основних обов'язків, визначених в ч.1 цієї статті покласти такий обов'язок як виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою. Отже, на сьогодні визначення такого обов'язку засудженої особи і надалі лежить в межах судової дискреції. Не призначення жодних додаткових до визначених в ч. ст. 76 КК обов'язків розцінюється частиною фахівців як певна перешкода в забезпеченні ефективної реалізації таких цілей покарання, як виправлення особи та спеціальна та загальна превенція.

Нині реалізація пробаційних програм щодо осіб, звільнених з випробуванням, які є комплексом заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості забезпечується органом пробації, а щодо неповнолітніх – уповноваженим органом з питань пробації разом із суб'єктами, що надають соціальні послуги, визначені Законами України «Про соціальні послуги» та «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю».

На сьогодні відповідними наказами Міністерства юстиції України затверджено чотири пробаційні програми для повнолітніх і чотири для неповнолітніх суб'єктів пробації: «Зміна прокримінального мислення», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Подолання агресивної поведінки», «Формування життєвих навичок».

Вибірковий аналіз вироків, за якими засуджена особа звільнялась від відбування покарання з випробуванням і покладенням на неї обов'язку пройти заходи пробаційної програми дозволив зробити наступні висновки:

- збільшилась кількість випадків призначення засудженій особі проходження пробаційної програми;

- зменшилась кількість випадків коли судді при покладанні обов'язку пройти пробаційну програму не уточнювали яку саме взагалі [3] або ж формулювали назву програми довільно як от, на особу покладається обов'язок «пройти пробаційну програму для осіб, які вчиняли домашнє насильство» [4]. В такому разі конкретна програма обирається куратором пробаційної програми з урахуванням результатів оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення (ч. 3 Переліку заходів щодо реалізації пробаційних програм) [5].

- суди при прийнятті рішення про накладення обов'язку пройти відповідну пробаційну програму переважно враховують рекомендації, надані органом пробації в досудовій доповіді щодо можливості виправлення обвинуваченого без застосування позбавлення або

обмеження волі, а в разі звільнення від покарання з випробуванням, покласти обов'язок пройти пробацийну програму;

– вибір виду пробацийної програми корелюється залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення та особи винного, а саме: обов'язок пройти пробацийну програму «Зміна прокримінального мислення» покладається переважно на осіб, що вчинили ненасильницькі посягання на власність (крадіжки, шахрайство); пробацийну програму «Подолання агресивної поведінки» мають проходити особи, які вчинили насильницькі кримінальні правопорушення (приміром тілесні ушкодження), незаконне поводження зі зброєю, хуліганство тощо; обов'язок виконувати заходи, передбачені пробацийною програмою «Попередження вживання психоактивних речовин» покладається на осіб, які вживають наркотичні засоби чи психотропні речовини або вчинюють злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків. Успішне проходження пробацийної програми високий ступінь досягнення мети програми [6] – є однією з умов задоволення судом клопотання органу пробациї про звільнення засудженої особи від призначеного судом покарання, у зв'язку із закінченням строку випробування.

Утім в судовій практиці є випадки неправильного застосування закону про кримінальну відповідальність при обранні та призначенні пробацийної програми. Зокрема, засудженій за кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 185 КК особи, було призначено проходження пробацийної програми на підставі п. 5 ч. 1 ст. 91¹КК, тобто обмежувального заходу, який може застосовуватись судом одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством [7].

В іншому випадку, до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 125 КК України, було застосовано проходження пробацийної програми на підставі саме ст. 91¹ КК України, оскільки вказане правопорушення було вчинене щодо колишньої дружини, що є обтяжуючою покарання обставиною. Відтак суд визнав це діяння таким, що пов'язане з домашнім насильством [8]. Подібний підхід простежується і в кримінально-правовій доктрині. Зокрема, діяння винного, яке може бути описане формулою «ч. 2 ст. 125 КК, п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК», оскільки злочин вчинявся щодо «спеціальної потерпілої» відображує зміст поняття «злочин, пов'язаний з домашнім насильством» [9]. Подібні приклади в судовій практиці непоодинокі.

Однак, з буквального тлумачення ст. 91¹ КК України слідує, що мова йде виключно про злочин, пов'язаний з домашнім насильством, а не про будь яке інше кримінальне правопорушення. Кримінальне ж правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 125 КК України є кримінальним проступком, а не злочином. На цю проблему вже вказували дослідники. Так, Крикливець Д. Є., аналізуючи питання чи можна застосовувати обмежувальні заходи у справах про кримінальні проступки, пов'язані з домашнім насильством, прийшла до висновку, що «станом на сьогодні відповідь на це запитання є негативною, адже ст. 91¹ КК України передбачає можливість застосування обмежувальних заходів лише у справах про злочини, пов'язані з домашнім насильством, натомість про кримінальні проступки як про інший вид кримінальних правопорушень у ній не згадано» [10, с. 82]. Цілком поділяємо таку думку і вважаємо неправильно поширену судову практику призначення обмежувальних заходів на підставі ст. 91¹ КК у разі засудження особи за вчинення кримінального проступку, хоча би і пов'язаного з домашнім насильством. До таких осіб, у випадку звільнення їх від призначеного покарання з випробуванням мають покладатися обов'язки, визначені в ст. 76 КК України.

Література:

1. Нікіфорова Т.І. Реалізація норм кримінального закону, якими передбачено призначення пробачієних програм особам, звільненим від відбування покарання з випробуванням. *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 квітня 2019 року) / за ред. О.Г. Турченко. Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 347–351.
2. Палій М. В. Пробація та капеланство як нові перспективи взаємодії державних та релігійних інститутів у протидії злочинності в Україні. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1 (4). С. 363.
3. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 24.04.2023 у справі № 686/11385/21 (№ в ЄДРСР 110836185). URL: <https://precedent.ua/110836185>
4. Вирок Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 03.07.2023 у справі № 495/7455/22 (№ в ЄДРСР 111983991). URL: <https://precedent.ua/111983991>
5. Про затвердження Переліку заходів щодо реалізації пробачієних програм : Наказ Міністерства Юстиції України від 28.03.2018 № 926/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0483-18#Text>

6. Ухвала Знам'янського міськрайонного суду Кіровоградської області від 16.02.2022 у справі № 389/2271/19 (№ в ЄДРСР 103367736). URL: <https://precedent.ua/103367736>

7. Ухвала Вінницького апеляційного суду від 10.10.2023 у справі № 130/511/23 (№ в ЄДРСР 114035705). URL: <https://precedent.ua/114035705>

8. Вирок Хмельницького апеляційного суду від 31.08.2023 у справі № 678/578/23 (№ в ЄДРСР 113161578). URL: <https://precedent.ua/113161578>

9. Олена Харитонова, Іван Тітко. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством: правові проблеми та практичні рекомендації. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/192450_zlochyn-povyazaniy-z-domashnm-nasilstvom-pravov-problemi-ta-praktichn-rekomendats

10. Крикливець Д.Є. Окремі проблеми механізму застосування обмежувальних заходів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 2. С. 80–86.